

ՀՏԴ 37.01

Աշխարհագրություն

Անի ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

ՀՊՄՀ աշխարհագրության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի
ասպիրանտ

E-mail animyan@mail.ru

ՀԵՏԱԶՈՏԱՀԵՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՍՔԵՐԸ

Սովորողների հետազոտական կարողությունների զարգացման խնդիրն ունի արդիական մանկավարժական հնչեղություն, որի լուծման ուղիներից է հետազոտահեն ուսուցումը: Հոդվածում ներկայացված են հետազոտահեն ուսուցման տեսական հիմքերը, հայ և օտարազգի գիտնականների, մանկավարժների գաղափարները՝ կարևորելով սովորողների ինքնուրույն գործունեությունը:

Հետազոտահեն ուսուցումը դիտարկվել է ակտիվ ուսուցման համատեքստում՝ հենվելով կառուցողական կրթության տեսության հիմնական դրույթների վրա:

Բանալի բառեր՝ հետազոտահեն ուսուցում, ակտիվ ուսուցում, հետազոտական կարողությունների զարգացում, կառուցողական կրթության տեսություն, ինքնուրույն աշխատանք, ստեղծագործական մտածողություն:

А. Мкртумян

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

Проблема развития исследовательских умений учащихся имеет актуальность с точки зрения педагогов, одним из решений которой является обучение на базе исследовательской деятельности. В статье представлены теоретические основы исследовательского обучения, идеи армянских ученых и педагогов разных стран с использованием самостоятельной деятельности учащихся. Обучение, основанное на исследованиях, рассматривается в контексте активного обучения, основанного на принципах и теории конструктивного обучения.

Ключевые слова: Обучение на основе исследований, активное обучение, развитие исследовательских навыков, конструктивизм, самообучение, креативное мышление.

A. Mkrtumyan

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH

The problem of the development of students' research skills has a modern pedagogical significance, one of the solutions of which is inquiry-based teaching. The article presents the theoretical foundations of inquiry-based teaching, the ideas of Armenian scientists and pedagogues using the independent activities of students. Inquiry-based learning is discussed in the context of active learning based on the core principles of constructivism theory.

Key words: Inquiry-based teaching, active learning, research skills development, constructivism, self- study, creative thinking.

«Աստ՝ ինձ, և ես կմոռանամ, ցու՛յց տուր ինձ, և ես կհիշեմ, մասնակի՛ց դարձրու, և ես կհասկանամ» (Կոնֆուցիոս):

Ներածություն

ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման ծրագրի չորրորդ նպատակը վերաբերում է որակյալ կրթության հասանելիությանը՝ նախանշելով մինչև 2030 թ. «խթանել որակյալ ցկյանս ուսումնառության հնարավորությունները բոլորի համար, բոլոր միջավայրերում և կրթության բոլոր մակարդակներում»: Կրթության որակի ապահովման պայմաններից են ուսուցման գործընթացը տեխնիկական, արդիական միջոցներով, ուսումնական նյութերով ապահովվածությունը, ուսուցիչների մասնագիտական վերապատրաստումները, որակի պահպանմանը միտված հետազոտությունները [18]: Որակյալ կրթության ապահովման ուղիներից է երեխաների տարիքային և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան ուսուցման կազմակերպումը, նրանց փորձաքարության խթանումը: Քսանմեկերորդ դարում տեղի ունեցող արագ փոփոխությունների և հսկայածավալ տեղեկույթի ստեղծման և կուտակման պայմաններում այսօր կարևորվում է դպրոցականների ինքնուրույն ստեղծագործական գործունեության և ցկյանս ուսումնառության նախապատրաստումը, որտեղ առանցքային դեր ունի հետազոտական կարողությունների զարգացումը:

Պատմական ակնարկ

Հայ մանկավարժները վաղ միջնադարից սկսած որոշ քայլեր են կատարել ուսուցման գործընթացում դիտազննական, ցուցադրական և փորձառական մեթոդների ներմուծման ուղղությամբ: Դեռևս 5-րդ դարում Եզնիկ Կողբացին հանդես է եկել որպես փորձի միջոցով ուսուցման սկզբունքի ջատագով՝ քննադատելով Պյութագորասի «հնգամյան լռության» մեթոդը: Դավիթ Անհաղթը (5-6-րդ դարեր) կարևորել է ինքնուրույն ուսումնառությունը, խորիմացությունը, տրամաբանական մտածելակերպը: Նա ճանաչողական ընդունակությունների մեջ ներառում է զգայությունները, երևակայությունը, կարծիքը, տրամախոհությունը և միտքը (բանականությունը), որոնք աստիճանական

անցում էին կատարում փորձից, փորձառությունից, արվեստից, գիտությունից դեպի փիլիսոփայություն [5, էջ 10-11]: Ա.Շիրակացին (7-րդ դար), Գ.Մագիստրոսը (11-րդ դար), Հ. Սարկավագը (11-12-րդ դար) խրախուսում էին մրցակցության և ակտիվ ուսուցան մեթոդները, նշում մարդու բոլոր զգայարանների ակտիվ մասնակցության առավելությունները [12, էջ 388]:

Ուսուցման մեջ փորձի կիրառմանը մեծ գնահատական է տվել Հովհաննես Սարկավագը 11-րդ դարում՝ այն համարելով ամեն «բան ճմարտելու» լավագույն ուղին և «խօլ հանճար՝ անհանճարիցն» համարելով այն գիտնականներին, որոնք չեն կիրառում փորձերը գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացում: Աբեդյանը և Լ.Ալիշանը ոգեշնչվելով, Սարկավագի աշխատություններով, նկատել են Սարկավագի աշխատանքների նորարարական առավելությունները նրա ժամանակակից եվրոպացիների նկատմամբ: Ալիշանն էլ մեջբերում է Սարկավագին՝ ընդգծելով. «Դարձյալ թե և սորոք կիրթ և վարժ, առանց փորձի՝ կարծիքն հավատարմանալ ոչ կարասցեն. և փորձ՝ հաստատուն և աներկբա... վասն զի ոչ է պարտ միայն հնագիտակ (հին բաներ իմացող) լինել այլ և ինքնաբաւ (ինքն իրեն բավական, ուրիշի անկարոտ) ըստ շնորհացն Աստուծոյ» [12, էջ 388-390]:

Եսայի Նչեցին ինքնակրթությունը համարում էր կարևորագույն միջոց և խրախուսում ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքները, իսկ Հովհան Որոտնեցին դպրոցական ծրագրերում կրոնական բնույթ ունեցող առարկաներից բացի ներառեց աշխարհիկ կյանքի պահանջները բավարարող, գործնական առարկաներ՝ շաղկապելով ուսուցումն իրական կյանքի հետ [14, էջ 42]:

Մշո Սուրբ Կարապետ վանքին կից 1860 թ-ին ստեղծված «Ժառանգավորաց» վարժարանում աստվածաբանությունից բացի Մ.Խրիմյանն իրականացնում էր փորձարարական աշխատանքների ճանապարհով բնական գիտությունների դասավանդում, էքսկուրսիաներ բնության գրկում [3, էջ 76]:

Դպրոցականների ինքնուրույն – որոնողական գործունեության ճանապարհով ուսումնառությունը խրախուսվում է նաև այլ պետություններում: Օրինակ՝ Ճապոնիայում լայնորեն շրջանառվում էր «Ուսուցիչ, մի՛ խանգարիր աշակերտին սովորելիս» դրույթը: Շվեյցարացի ականավոր մանկավարժ Ի.Հ. Պեստալոցցին (1746-1827 թթ.) առաջնորդվում էր «Հետազոտենք ամբողջը, պահպանենք լավագույնը» սկզբունքով: Ն.Մ. Սկատկինը նկատում էր. «Ուսուցիչն աշակերտների առաջ ցուցադրում է հենց գիտական մտածողության ուղին, ստիպում է աշակերտներին հետևել մտքի՝ դեպի ճմարտությունն ընթացող դիալեկտիկական շարժմանը՝ ասել է թե՛ նրանց դարձնելով գիտական պրպտումների մասնակից» [13, էջ 16-17]:

Սովորողների ինքնուրույն ուսումնառության և հետազոտական գործունեության անհրաժեշտության մասին նշել է դեռևս Յ.Ա. Կոմենսկին՝ իր

«Մեծ դիդակտիկա» աշխատության մեջ գրելով, որ «ուսուցումը պետք է լինի հիմնավոր, այսինքն՝ այնպես պետք է ուսուցանել, որ սովորողը կարողանա հասկանալ խնդրի իմաստն ու վիճակը, ըմբռնի նրանց փոխադարձ պայմանավորվածությունը, կոնկրետ երևույթների մեջ տեսնի ընդհանուրը և մասնակին» [9, էջ 27]: Կոմենսկու ուսուցման «Ոսկե կանոնը» հետազոտելով սովորելուն ուղղված ամենահիմնավոր սահմանումն էր, որը հաստատում էր, որ որևէ երևույթ ճանաչելու համար պիտի այն «տնտղել» բոլոր զգայարաններով:

Ժ.Ժ. Ռուսոն ուսուցման գործում առաջնորդվում էր երեխային ինքնուրույն և ընտրության հնարավորություն տալով: Պեստալոցցին ևս խրախուսում է երեխայի ինքնուրույն գործունեությունը՝ առաջարկելով, որ «երեխայի մեջ պետք է զարգացնել ինքնուրույն տեսելու, լսելու, ամեն ինչ ինքնուրույն կատարելու, դատելու ունակություններ»: Սոկրատյան մեթոդին իր գորակցությունն է հայտնել Դիստերվեգը՝ ընդգրկելով դասավանդման զարգացնող-շարադրական եղանակի մեջ, որի դեպքում երեխաները հանդես են գալիս որպես հետազոտողներ, գործում են ինքնուրույն. «Ամեն մի ճշմարիտ իմացություն ստացվում է գննողաբար սովորելուց» [6, էջ 216]: Ռուս մանկավարժ Կ.Դ. Ուշինսկին հետազոտական գործունեության ճանապարհով սովորելու կարևորությունը հիմնավորում է նրանով, որ այս դեպքում ուսուցիչը չի սովորեցնում աշակերտին. նա միայն օգնում է նրան և ցույց տալիս՝ ինչպես պետք է սովորել: Նա խորհուրդ էր տալիս կիրառել սոկրատյան մեթոդը՝ հարցերի միջոցով առաջադրելով մտքերի և փաստերի հակասություններ, որոնք ստիպում են մասնակիցներին՝ միմյանց հետ բանավիճելու, միմյանց քննադատելու, արդարանալու և պաշտպանելու սեփական իրավացիությունը [16, էջ 239-240]:

Անառարկելի է, որ հետազոտական աշխատանքների իրականացման խթանը հետազոտության թեմայի և հարցի նկատմամբ երեխայի հետաքրքրասիրությունն է՝ զարմանքը: Հետաքրքրությունների ոլորտներն ու բնույթը տարբերվում են՝ պայմանավորված երեխայի տարիքային առանձնահատկություններով: Սովորողների ճանաչողական հետաքրքրությունների և հակումների ձևավորման, զարգացման հիմնահարցերով զբաղվել են բազմաթիվ ականավոր մանկավարժներ: Այսպես՝ Յան Ամոս Կոմենսկին «Մեծ դիդակտիկա» աշխատության ամբողջական գլուխը նվիրել է վերոնշյալ թեմային՝ ընդգծելով ուսումնառության համար հետաքրքրաշարժ միջավայրի ստեղծման, առաջադրանքների հիմնավորվածության կարևորությունը: Կ.Դ. Ուշինսկին նշում էր երեխայի հարցասիրության առավելությունների մասին՝ խորհուրդ տալով ուսուցիչներին խուսափել հարկադրական, անհետաքրքիր առաջադրանքներ հանձնարարելուց և զարգացնել երեխաների ստեղծագործական մտածողությունը: Ըստ Միքայել Նալբանդյանի՝ դպրոցը տեսական և գործնական գիտելիքներ տալուց բացի, պետք է երեխային զինի կյանքի հմտություններով,

պատրաստի հետագա աշխատանքային գործունեությանը, իսկ ուսուցանվող գիտելիքները պետք է մոտ լինեն երեխայի մտքին, սրտին, հետաքրքրություններին:

Խ. Աբովյանը նույնպես ընդգծում էր երեխայի հետաքրքրությունների ձևավորման և դաստիարակության կարևորությունը՝ փաստարկելով երեխայի համար աշխարհաբարի մատչելիությունը: Ղ. Աղայանը մատնանշում էր դեռևս մանկուց երեխային ճանաչողական գործունեության մղելու հանգամանքը, այնինչ մեծահասակների կողմից երբեմն այն թերհավատորեն է ընկալվում՝ երեխային սահմանափակելով նրա զարգացումը [8, էջ 16]:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ երեխաների ինքնուրույն գործունեության ձգտումը դրսևորվում է դեռևս նախադպրոցական տարիքում, երբ նրանք, ըստ անհրաժեշտության, ստեղծում են ինքնահնար խաղալիքներ (որոնք նրանց համար ավելի արժեքավոր են, քան ծնողների կողմից գնվածները): Գնված խաղալիքը քանդելը, «փչացնելը», կոտրելը նրանց դրդում են ուսումնասիրելու առարկաներն ու երևույթները, բավարարելու հարցասիրությունը, «...իմանալու ցանկությունը, թե ինչից է շինված նա [առարկան], ինչ կա նրա մեջ» [1, էջ 6]:

Ինքնուրույն ուսումնառության հիմքում երեխաների հետաքրքրասիրությունն է, և այն աղերսվում է հետազոտահեն կրթությանը, որի ակունքները Հին Հունաստանում և Չինաստանում են՝ արտահայտված Սոկրատեսի, Կոնֆուցիոսի մանկավարժական մոտեցումներում, իսկ 20-րդ դարում՝ ամերիկացի մանկավարժ և փիլիսոփա Ջոն Դյուիի (1859-1952 թթ.) «գործելով սովորելու» (Learning by doing) մոտեցման մեջ կարևորելով սովորողների սեփական փորձի հիման վրա նոր գիտելիքների յուրացումը [21]:

20-րդ դարում կրթության հումանացման գործընթացում առանձնահատուկ դերակատարում ձեռք բերեց սեփական զարգացման մեջ երեխայի ակտիվ ներգրավվածությունը, որը ներկայումս համարվում է երեխայի ընդունակությունների, կարողությունների, օժտվածությունների զարգացման, ինքնադրսևորման և ինքնիրացման անքակտելի գործոններից մեկը: Ըստ հումանիստ- մանկավարժների՝ յուրաքանչյուր առողջ երեխայի կենսական պահանջմունքն ակտիվորեն դրսևորվելն է, ինքնուրույն և սեփական աշխատանքի և փորձի միջոցով աշխարհը ճանաչելը: Այսպիսով՝ «անձի ակտիվությունը դիտարկվում է ոչ միայն իբրև նախադրյալ, այլ նաև որպես ճիշտ կազմակերպված մանկավարժական ազդեցության, դաստիարակության գործընթացի արդյունք» [7, էջ 208-209]:

Հատկանշական է, որ հետազոտահեն կրթության գաղափարախոսությունը և պրակտիկան՝ որպես բուհական կրթության բաղադրիչ (բնական գիտություններում) դրսևորվել են դեռևս 1970- ական թվականներին: ԱՄՆ-ի Հեմմինգ Բոլեջում, Չիկագոյի համալսարանում, Կանադայի Մակ Մաստեր

համալսարանում կատարվել են այս ուղղությամբ առաջին քայլերը Ջ. Դյուիի մոտեցման գործնական կիրառության համար:

Սկզբնական շրջանում Կանադայի Մակմաստեր համալսարանում հետազոտությունն ընկալվում էր որպես ինքնուրույն ուսումնառության ձև, որի ժամանակ կրթական կարիքների, անհրաժեշտ անհայտ տեղեկույթի շրջանակի որոշման, հետազոտման աղբյուրների և մեթոդների ընտրության, աղբյուրների ուսումնասիրության և արդյունքների ներկայացման, սեփական կրթական նվաճումների գնահատման համար սովորողները պատասխանատվություն էին կրում: Այսպիսով՝ հետազոտահեն կրթության կազմակերպումը սովորողներից պահանջում է ինքնուրույնության բարձր մակարդակ, ինքնակառավարման և հետազոտական զարգացած հմտություններ հետազոտության բոլոր փուլերում:

Կառուցողական կրթությունը՝ որպես հետազոտահեն ուսուցման հիմք

Հետազոտահեն ուսուցման սկզբունքները բխում են կառուցողական կրթության տեսության վրա (կոնստրուկտիվիզմի տեսություն, անգլերեն «construct»՝ կառուցել բառից), որի համաձայն գիտելիքը սովորողին ուղղակիորեն չի փոխանցվում, այլ ստեղծվում է փորձառությունների և ուսումնասիրությունների միջոցով: Այն աշակետին տալիս է որևէ կարևոր գաղափարների շուրջ գիտելիքների և կարողությունների սեփական մեթոդական ուղին որոնելու, իր համար ամենաարդյունավետը որոշելու հնարավորություններ [2, էջ 45]:

Կառուցողական կրթության տեսության հիմքերը ևս ներկայացված են Հին Հունաստանում և Չինաստանում՝ Սոկրատեսի և Կոնֆուցիոսի մանկավարժական մտքերում, ապա զարգանալով հանդիպում են ամերիկացի մանկավարժ, փիլիսոփա Ջ. Դյուիի, ամերիկացի մանկավարժ, հոգեբան Ջ.Բրյուսների, հրեա հոգեբան Լ.Վիգոտսկու մոտեցումներում ևս՝ հիմնված շվեյցարացի հոգեբան, փիլիսոփա Ժ.Պիաժեի զարգացնող հոգեբանության վրա: Կառուցողական կրթության տեսության հիմնական սկզբունքն այն է, որ յուրաքանչյուր սովորող պետք է գործունեության ճանապարհով ձեռք բերի գիտելիքներ և կարողություններ: Ջ.Բրյուսներն ենթադրում էր, որ ուսուցման գործընթացում առանցքային է սովորողների կողմից բացահայտումներ կատարելը, գործնական ճանապարհով ստացված գիտելիքների իսկության ստուգումը [20]: Այսինքն՝ գիտելիքը սեփական գործունեության և փորձի արդյունք է:

Կառուցողական կրթության տեսության զարգացման ոլորտում մեծ ներդրում ունի Է. Կանտը: Ըստ նրա՝ նոր գիտելիք ստեղծվում է արդեն գոյություն ունեցող դատողությունների համալրման միջոցով: Այսինքն՝ յուրաքանչյուր փորձառություն ստեղծվում է նախկինում գոյություն ունեցած մտածական կառույցների կաղապարների հիման վրա՝ հնարավորություն տալով իմանալ այն, ինչ կարելի է փորձարկել [2, էջ 46]:

Ըստ Պիաժեի՝ երեխայի մտածողությունը մինչև մեծահասակներին բնորոշ մակարդակին հասնելը զարգանում է չորս փուլով. զգայաշարժողական փուլ (ծննդյան օրվանից մինչև 2 տարի), նախագործողությունների փուլ (2-7 տարեկան), որոշակի գործողությունների փուլ (7-12 տարեկան), կանոնակարգված գործողությունների փուլ (բնորոշ է երիտասարդներին և մեծահասակներին) [15, էջ 219]: Պիաժեն շեշտում է գիտելիքների ձեռքբերման ուղիների կարևորությունը և պնդում, որ գիտելիքը հնարավոր չէ փոխանցել, այլ այն պետք է ստեղծել [17]:

Ըստ Փրինսի և Ֆելդերի՝ ուսուցման ինդուկտիվ եղանակը ներառում է ուսուցման մի շարք մեթոդներ և մոտեցումներ՝ այդ թվում հետազոտական, պրոբլեմային, նախագծային, իրական օրինակների ուսումնասիրություններ, բացահայտումներ (discovery learning): Նրանք դասակարգել են ուսուցման մեթոդներն ըստ ուսուցման բովանդակության և այլ բնութագրիչների, օրինակ՝ դպրոցականների ինքնուրույնության աստիճանը, խմբային աշխատանքները: Ըստ Սպրոնքեն-Սմիթի և այլոց՝ հետազոտահեն կրթությունը պատկանում է կրթության ինդուկտիվ մոտեցման շարքին. ուսումնառությունը սկսվում է դիտումներից, մասնավոր տվյալների բացահայտումից, մշակումից կամ իրական բարդ խնդիրների ուսումնասիրությունից: Որպես ուսումնառության հիմնական խթան՝ կիրառվում է հետազոտվող թեմայի կամ հիմնախնդրի ուսումնասիրման ընթացքում առաջացող անծանոթ յուրացնելու շարժառիթը՝ միտված պակասող տվյալների, գործողությունների և օրինաչափությունների բացահայտմանը [19]:

Հետևաբար՝ կառուցողական կրթության տեսության համաձայն՝ ուսուցիչն ունի ուղղորդող, օժանդակող դեր՝ սովորողների համար ստեղծելով նոր գիտելիքների սեփական փորձառության միջոցով յուրացմանը նպաստող միջավայր: Այս համատեքստում առանցքային է ուսումնասիրվող թեմայի նկատմամբ հետաքրքրությունների ձևավորման միջոցով սովորողների խթանումը, գիտելիքի կիրառելիության շեշտադրումը, ուսուցչի մասնագիտական կարողունակությունները:

20-րդ դարի երկրորդ կեսին Խորհրդային Միությունում կրթությանը տրվեց ակնհայտ պոլիտեխնիկական ուղղվածություն, որի գերնպատակն էր տեխնիկական գիտությունների առաջանցիկ զարգացումը և այդ ուղղությամբ սովորողների ճանաչողական հետաքրքրությունների ընդարձակումը:

1951-55 թթ. սկսած խորհրդային դպրոցներում կրթության գերխնդիր հայտարարվեց միջնակարգ դպրոցում պոլիտեխնիկ ուսուցման իրագործմանը միտված միջոցառումների կիրառումը: Այդ նպատակով վերանայվեցին գործող ուսումնական պլանները, ծրագրերը, մշակվեցին հանձնարարականներ արտադրական պրակտիկաների, գիտագործնական էքսկուրսիաների, լաբորատոր աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման վերաբերյալ

[10, էջ 547]: Արդյունքում՝ բնագիտական առարկաներից լաբորատոր, գործնական աշխատանքների ներդրումը ԽՍՀՄ դպրոցներում պարտադիր բնույթ ստացավ և իր ազդեցությունը թողեց ոչ միայն ժամանակակից կրթության վրա, այլ երկրի ռազմարդյունաբերության, գիտության տարբեր ոլորտների զարգացման ընթացքի վրա: Կրթության նկատմամբ այսպիսի մոտեցումը ակնառու կերպով գիտության առաջընթաց ապահովեց գրեթե բոլոր ոլորտներում՝ զգալի ազդեցություն թողնելով նաև հետխորհրդային կրթության վրա:

Հումանիստ մանկավարժ Շ. Ամոնաշվիլին աշակերտին ուսուցչի տված հարցերի մանկավարժական բարձրարժեքությունը բնորոշել է հետևյալ կերպ. «Հարցը, որ մանկավարժն ուղղում է երեխաներին, ոչ միայն մեթոդիկայի, այլև ամբողջ մանկավարժության բջիջն է: Եթե դա նայելու լինենք մանրադիտակով, ապա նրանում կարելի է տեսնել ուսուցման պրոցեսի, սովորողների հանդեպ մանկավարժի հարաբերությունների բնույթի ամբողջ ուղղվածությունը, տեսնել բուն մանկավարժին, քանի որ հարցը նրա մանկավարժական վարպետության ձեռագիրն է» [4, էջ 48]: Հետազոտությունն սկսվում է զարմանք առաջացնող հարցադրումներից:

Ամերիկյան դպրոցներում ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերով խթանում են երեխաների ինքնուրույնությունը՝ առաջնորդվելով «Գլխավորն այն է, որ քո գիտելիքը սեփական ջանքերի արդյունքը լինի» սկզբունքով [4, էջ 37]:

Այսօր արդեն հետազոտահեն կրթության տարբերն աստիճանաբար ներմուծվում են նաև դպրոցական համակարգ. հետազոտական աշխատանքների իրականացումն ամրագրված է ՀՀ կառավարության կողմից ընդունված հանրակրթական ուսումնական հաստատության մանկավարժական աշխատողների պաշտոնական անվանացանկում սահմանված ուսուցիչների տասներկու գործառույթների շարքում [11]:

Եզրակացություններ

Հետազոտահեն ուսուցման տեսական հիմքերը շաղկապված են կառուցողական կրթության հետ:

Հետազոտահեն կրթությունը ենթադրում է դպրոցականներն գործուն մասնակցություն դասագործընթացին: Այսպիսի մոտեցումն ապահովում է գործունեության ճանապարհով առարկայական գիտելիքների ձեռքբերում, որը նպաստում է քսանմեկերորդ դարի մարդուն անհրաժեշտ կարողությունների ձևավորմանը: Հետազոտահեն ուսուցման նշույլները, գտնվելով անտիկ աշխարհում, լայնորեն տարածվել են հայ և օտարազգի մտածողների աշխատանքներում՝ հանդիսանալով սովորողների ինքնուրույնությանը նպաստող և արդիական կրթական միջավայրի ստեղծման նախապայման նախ բուհերում, ապա նաև դպրոցներում: Ուսուցման հետազոտահեն մեթոդները բուհերից ներթափանցում են դպրոցներ՝ մեծ պահանջարկ ունենալով նաև ՀՀ-ում:

Գրականություն

1. մանկան». թարգմ.՝ Ստ. Լիսիցյանի, Թիֆլիս, «Հերմես», 1907, 54 էջ:
2. **Արնաուդյան Ա., Օհանովա Ի., Հովհաննիսյան Գ.** և ուրիշներ, Կառուցողական կրթության հիմունքները և մեթոդները, Ձեռնարկ ուսուցիչների համար, Եր., «Տիգրան Մեծ», 2005, 335 էջ:
3. **Դայան Ս.Օ.,** Աշխարհագրական գիտելիքների ուսուցման առանձնահատկությունները Արևմտյան Հայաստանի դպրոցներում 19-րդ դարի 2-րդ կեսին, Ատենախոսություն, Եր., 2012, 126 էջ:
4. **Դավթյան Մ.,** Տեխնոլոգիաների ներմուծումն ուսումնական պրոցեսում, Ակնարկներ ամերիկյան դպրոցի մասին: Հայ տնօրենների տպավորությունները և մտորումները, խմբ.՝ Ա. Պողոսյան, Փրոջեքթ Հարմոնի հայաստանյան մասնաճյուղի կրթական բաժին, Եր., «Յունիպրինտ ՍՊԸ» 2003, 50 էջ:
5. **Դավիթ Անհաղթ,** Երկասիրությունք փիլիսոփայականք/ Համավահավաք քննաան բնագրեր և առաջաբանը Ս.Ս. Արևշատյանի, խմբ. Գ.Հ. Գրիգորյան, Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1980, 340 էջ:
6. Դիստերվեզ Ա., Մանկավարժական ընտիր երկեր, - Եր.: «Հայպետուսմանկիրատ», 1963, - 490 էջ:
7. **Թովուգյան Ա.,** Հումանիստական դաստիարակությունը երեխայի անձի լիարժեք զարգացման գործընթացում, Ատենախոսություն, Եր., 2009, 392 էջ:
8. **Կանցյան, Լ.Հ.,** Հետաքրքրությունների դաստիարակումը, Եր., «Լույս», 1979, 149 էջ:
9. **Կոմենսկի Յ.Ա.,** Մեծ դիդակտիկա, Եր., «Զանգակ-97», 2010, 432 էջ:
10. **Կոնստանտինով Ն.Ա., Մեդինսկի Ե.Ն., Շաբաևա Մ.Ֆ.,** Մանկավարժության պատմություն, դասագիրք մանկավարժական ինստիտուտների համար, Եր., «Լույս», 1972, 571 էջ:
11. ՀՀ Կառավարության որոշում, 14.10. 2010 թ., N 1391Ն, N 4 հավելված
https://www.mskh.am/sites/default/files/user/5/files/atestavorm_an_karg.pdf (մուտք 09.08.2020):

12. Մովսիսյան Ա.Խ., Ուրվագծեր հայ դպրոցի և մանկավարժության պատմության (10-15 ըդ դարեր), Եր., Հայպետուսմանկհրատ, 1958, 527 էջ:
13. Սարգսյան Ա.Մ., Մանկավարժական տեխնոլոգիաների կիրառությունը որպես մաթեմատիկայի դասավանդման արդյունավետության բարձրացման գործոն, Եր., 2008, 150 էջ:
14. Միմոնյան Յ. Ռ., Հայ մանկավարժության պատմություն, Եր., Մանկավարժ, 2006, 264 էջ:
15. Վարդումյան Ս., թարգմ.՝ Հ.Անանյանի, Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ՝ «Քսաներորդ դարի մանկավարժական տեսություններ, Եր., Նոյյան տապան, 2005, 407 էջ:
16. Ուշինսկի Կ.Դ., Մանկավարժական ընտիր երկեր, - Եր., «Հայպետհրատ», 1949, 284 էջ:
17. Лукинова Л. П. Конструктивизм в обучении как активный процесс научного познания //конструктивизм в психологической и педагогической науке, 2020, с. 56-58 (մուտք 09.08.2020).
18. "Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the Implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure Inclusive and Equitable Quality Education and Promote Lifelong Learning." *Unesdoc.unesco.org*, 2016, unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656. (մուտք 13.09.2020).
19. Spronken-Smith, Rachel. "Experiencing the process of knowledge creation: The nature and use of inquiry-based learning in higher education." International Colloquium on Practices for Academic Inquiry. University of Otago. 2012. (մուտք 28.10.2018).
20. Stoeckel, Marta R. "Literature Review of Constructivism in Online Science Courses." ArXiv.org, 15 July 2020, arxiv.org/abs/2007.07745 (մուտք 09.08.2020).
21. Williams Morgan K., "John Dewey in the 21st Century." Digital Commons at Buffalo State, digitalcommons.buffalostate.edu/jiae/vol9/iss1/7/ (մուտք 03.06.2020).

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, աշխ.գ.դ., Ա.Ռ.Ավագյանը: